

مدیریت بلایای طبیعی در جمهوری اسلامی ایران و همکاری‌های منطقه‌ای بین‌المللی

آرزو قلی‌پور *

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اهواز

چکیده

بشر از ابتدای خلقت همواره با حوادث طبیعی دست به گریبان بوده است؛ اما به‌رغم پیشرفت‌های به‌دست آمده در دهه‌های اخیر در زمینه دانش و تکنولوژی، نه‌تنها از تعداد و اثرات حوادث طبیعی کاسته نشده است بلکه روند، حکایت از سیر افزایشی و پیچیده‌تر شدن اثرات حوادث دارد. در این رهگذر اقدامات کشورها به‌تنهایی دستاورد قابل توجهی به همراه نداشته است و به‌دلایل مختلف از جمله لزوم کاهش آسیب‌پذیری‌ها، افزایش تعداد و پیچیده شدن حوادث، انسان‌دوستانه بودن موضوع، فرامرسی بودن علل و اثرات حوادث طبیعی مانند (سونامی و پدیده گرد و غبار)، به اشتراک گذاشتن دانش و تجارب و پرهیز از سعی و خطا به‌دلیل تبعات و هزینه‌های سنگین انسانی و مالی، همکاری میان کشورها و سازمان‌های بین‌المللی اجتناب‌ناپذیر شده است. در این مقاله ضمن بررسی اهمیت و ضرورت موضوع حوادث طبیعی و اثرات آن بر جوامع انسانی به روش توصیفی - تحلیلی درصدد پاسخ به این سؤال اصلی هستیم؛ چرا کشورها و جامعه جهانی از جمله جمهوری اسلامی ایران، باید به مدیریت بحران بلایای طبیعی توجه کنند و در راستای تحدید آن برنامه‌ریزی نمایند. فرضیه مقاله بر این مبنا استوار است که همکاری‌ها، تعاملات بین‌الملل از وقوع حوادث، موجب هم‌افزایی و هم‌سویی سیاست‌ها و راهبردهای جامعه جهانی و ایران، کاهش اثرات سوانح طبیعی شده است. بر این اساس، تلاش مجامع بین‌المللی، فعالان عرصه دیپلماسی، مهندسين مدیریت بلایای طبیعی، متخصصین تغییر اقلیم و ... جهت کاهش رنج انسان‌ها از پیامدها و آثار زیان‌بار بلایای طبیعی، ترتیباتی اتخاذ نمودند تا با برگزاری نشست‌های جهانی و کنفرانس‌های تخصصی به‌منظور تهیه و تدوین دستورالعمل‌هایی هم‌چون HFA، کنوانسیون‌ها، راهکارهای اجرایی شدن آن‌ها در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها در زمینه مدیریت بحران، سمت‌وسویی نو بخشند و مدیریت بحران را از آمادگی مقابله و بازسازی به سمت «پیشگیری» تغییر نماید، تا افراد آسیب‌دیده از بحران و بلایای طبیعی، حق زندگی پرمنزلتی را داشته باشند.

کلید واژه‌ها

مدیریت بلایای طبیعی، بحران، همکاری‌های ایران، سازمان ملل متحد.

هیچ چیزی در مقابل نیروی طبیعت توان ایستادگی ندارد. نیروی طبیعت می‌تواند میلیون‌ها بار قوی‌تر از بمب‌ها و مواد منفجره‌ای باشد که بشر امروز به آن‌ها دست یافته است. طبیعت در طول تاریخ، چهره خشن خود را با پدیده‌های ویرانگری نظیر زلزله، فوران آتشفشان، خشکسالی، جاری شدن سیل، شوک‌های حرارتی، گردباد، توفان‌های گرمسیری و دریایی به انسان نشان داده و شالوده زندگی بشر را از بدو پیدایش آن با خطر مواجه کرده است. با توجه به این‌که این‌گونه فرآیندهای طبیعی اثرات منفی بر زندگی انسان داشته‌اند، از این‌رو از دیدگاه برخی صاحب‌نظران از آن‌ها به‌عنوان بلا یا نام برده شده است. کارشناسان و صاحب‌نظران بر این باورند چنان‌چه طبیعت باعث ایجاد حادثه‌ای شود که موجب تلفات و خسارت گسترده انسانی، مادی و طبیعی شده و قدرت آن بیشتر از توان بشر باشد، بلا یا طبیعت نامیده می‌شود. ابتدا با تعریف مفاهیم اصلی مقاله وارد مباحث اهمیت پرداختن به موضوع مدیریت بلا یا طبیعت در ایران و جهان خواهیم شد تا از این منظر، ضرورت توجه به جایگاه مدیریت بحران را در مطالعات روابط بین‌الملل به‌جهت تصمیم‌سازی و اثربخشی و اهمیت موضوع مزبور را در راستای توسعه و پیشرفت‌های پژوهشی در این زمینه را برجسته نماییم.

شناخت مفاهیم

انواع حوادث را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد که عبارتند از: 1- بلا یا طبیعت؛ 2- حوادث مرتبط با تکنولوژی؛ 3- رخدادهای سیاسی و نظامی (حسینی، 1387: 3). بلا یا چیست: عبارتست از واقعه‌ای طبیعی یا ناشی از فعالیت‌های انسانی که عموماً در زمان و مکان خاصی متمرکز بوده و می‌تواند کل یا بخشی از جامعه را با خطر مواجه سازد. بحران چیست: در واقع بحران شرایطی است که در اثر حوادث، رخدادهای و عملکردهای طبیعی و انسانی (به‌جز موارد موضوعه در حوزه‌های امنیتی و اجتماعی) به‌طور ناگهانی یا غیرقابل کنترل به‌وجود می‌آید و موجب ایجاد مشقت و سختی به یک مجموعه یا جامعه انسانی می‌گردد و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، فوری و فوق‌العاده دارد (UNISDR, 2011: 12). مدیریت بحران: فرآیند برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات مقامات دولتی و دستگاه‌های اجرایی دولتی و عمومی است که با مشاهده، تجزیه و تحلیل بحران‌ها به‌صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ با استفاده از ابزارهای موجود تلاش می‌کند از بحران‌ها پیشگیری نماید یا در صورت وقوع آن‌ها در جهت کاهش آثار، ایجاد آمادگی لازم، مقابله، امداد رسانی سریع و بهبود اوضاع تا رسیدن به وضعیت عادی و بازسازی تلاش کند (حسینی، 1387: 30).

مدیریت بحران با ممیزی کامل خطرات و شناسایی خطراتی که می‌توانند منجر به مشکلاتی مهم و اساسی شوند، شروع می‌شود (الوانی؛ جمالی؛ ابراهیمی، 1388: 9). بدون شک یکی از کارویژه‌های مدیریت بحران، عبور از وضعیت بحرانی و بازگشت به شرایط عادی در جامعه می‌باشد؛ چراکه هر بحرانی می‌تواند زمینه‌ساز بحران دیگر شود (جمعی از نویسندگان، 1386: 33). در واقع برنامه‌ریزی مدیریت بحران بیش از آن‌که یک علم باشد، هنر است (دولین، 1389: 2).

از منظر ریخت‌شناسی بحران را می‌توان به اعتبار جنبه‌های گوناگون طبقه‌بندی کرد. (پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، 1387: 41). هر زمان سه شاخص میزان تهدید، زمان تصمیم‌گیری و درجه آگاهی. هرمان مدلی هم‌چون یک مکعب ساخت که به مکعب بحران معروف شده که بر اساس این سه شاخص هشت نوع بحران را نام می‌برد (کاظمی، 1366: 399). 1- بحران شدید؛ 2- نوظهور؛ 3- بحران کند؛ 4- بحران ویژه؛ 5- بحران انعکاسی؛ 6- بحران عمدی؛ 7- عادی؛ 8- بحران اداری.

وقوع حوادث و بلایای طبیعی در اکثر اوقات در شرایطی حادث می‌شوند که غافلگیری بالاست و میزان تهدید شدید بوده و زمان برای واکنش بسیار محدود و کم در مواقعی در چند ثانیه اتفاق می‌افتد. لذا با توجه به این که در سه شاخص فوق مدیریت بحران و بلایای طبیعی در چارچوب مدل (اول بحران شدید و بحران انعکاسی) قرار می‌گیرد. در جدول زیر می‌توان هر سه شاخص مکعب بحران را می‌توان مشاهده نمود.

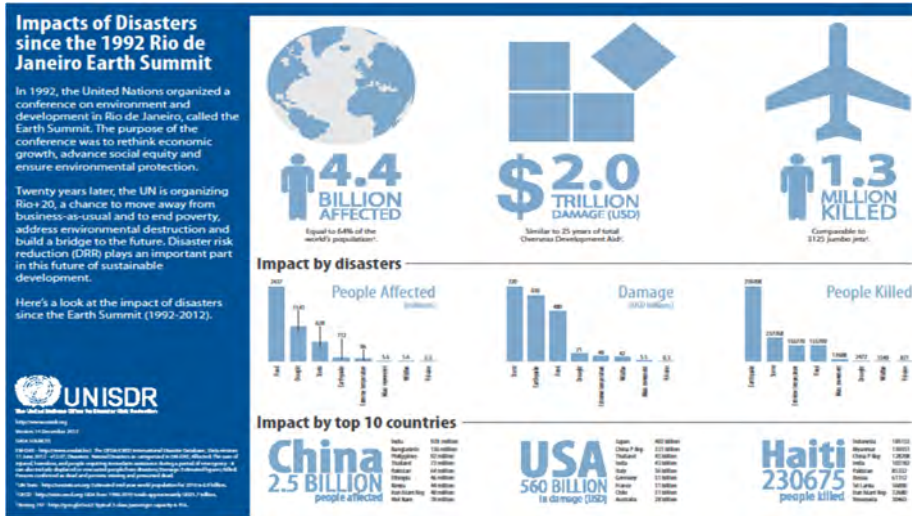
(زمان - میزان تهدید و غافلگیری و درجه آگاهی)

ایران	جهان
زلزله رودبار و منجیل: ساعت 30 دقیقه بامداد پنجشنبه	توفان کاترینا: جمعه 26 اگوست 5 صبح
زلزله بم: 5:28 صبح روز جمعه	زلزله کوبه: 17 ژانویه 1995 ساعت 5:46 صبح
زلزله لرستان: 11 فروردین 45:4	زلزله 2005 کشمیر: 8 صبح 74 هزار کشت
سیل قم: 11 فروردین 1388	زلزله 2008 پاکستان: 4:09 صبح
سیل تجریش تهران: 4 مرداد 1366	سونامی 2011 ژاپن: 2:46 جمعه

روند جهانی خطرپذیری حوادث و بلایا

امروزه تأثیرات منفی آثار حوادث و بلایا بر توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها و جوامع از نظر علمی و فنی اثبات شده است. دبیرکل سازمان ملل متحد در سال 2008 اعلام نمود که کاهش خطرپذیری سوانح و تغییرات جهانی آب‌وهوا در گروه اولویت‌های بالای دستور کار وی قرار دارد (UNISDR Annual Report, 2012). بر اساس آمارهای موجود کشور ایران از جمله آسیب‌پذیرترین کشورهای جهان در برابر سوانح طبیعی می‌باشد. در دوره‌ی زمانی میان 1975 تا 2008، تعداد 24 سانحه بزرگ در جهان اتفاق افتاد است که تلفات انسانی آن بیش از 10 هزار نفر بوده است از 24 سانحه بزرگ مذکور سه سانحه در ایران اتفاق افتاده است. در دوره‌ی زمانی مذکور، 24 سانحه بزرگ جهانی بیشترین خسارات مالی را هر یک با بیش از ده میلیارد دلار به‌بار آورده‌اند که هیچ‌یک در ایران روی نداده است. این امر مؤید این است که اکثر حوادث مخرب ایران در مناطق غیر شهری که تمرکز سرمایه در آنها کم بوده است، رخ داده‌اند. بررسی‌های استراتژی بین‌المللی سازمان ملل برای کاهش ریسک حوادث¹ (UNISDR) در خصوص حوادث طبیعی به‌وقوع پیوسته در مدت 2 دهه از زمان برگزاری کنفرانس سران زمین در ریودوژانیرو در سال 1992 تا اجلاس ریو در سال 2012 نشان می‌دهد. در این مدت 4 میلیارد و 400 میلیون نفر (معادل 64 درصد جمعیت کره زمین) از حوادث طبیعی تأثیر پذیرفته‌اند و 2 تریلیون دلار خسارات اقتصادی و نزدیک به 1 میلیون و 300 هزار نفر در سرتاسر جهان کشته شدند.

شکل (1): اثرات حوادث از سال 1992

(Source: unisdr, 2012: 19)

هم‌چنین در شکل 2 تعداد حوادث گزارش شده از سال 1900 تا 2009 میلادی در سرتاسر جهان نشان داده شده است. هم‌چنان‌که مشاهده می‌شود، روند وقوع حوادث افزایشی است؛ اما یک دلیل مهم در جهش حوادث می‌تواند بهبود روش‌های گزارش‌گیری و گزارش‌دهی باشد.

شکل (2): حوادث گزارش شده از سال 1900 تا 2009 میلادی

پنج حادثه اول جهان به لحاظ میزان خسارت اقتصادی

وقوع حوادث طبیعی یکی از عمده‌ترین چالش‌ها در راه دستیابی به توسعه است. در جدول زیر حادثه اول جهان به لحاظ خسارت اقتصادی و زمان وقوع برخی از حوادث مرگبار در جهان و ایران آمده است که لزوم توجه به امر پیشگیری و افزایش آمادگی در برابر حوادث طبیعی را بیش از پیش ضروری می‌سازد.

نوع حادثه	مکان	سال وقوع	میزان خسارت
سونامی ژاپن	ژاپن	۲۰۱۱	۲۳۵ میلیارد دلار
زلزله کوبه	ژاپن	۲۰۰۵/۱۹۹۵	۱۰۰ میلیارد دلار
توفان کاترینا	ایالات متحده	۱۹۹۴	۸۱ میلیارد دلار
زلزله نورث ریج کالیفرنیا	ایالات متحده		۴۲ میلیارد دلار
زلزله سیچوان	چین	۲۰۰۸	۲۹ میلیارد دلار

حوادث و بلایای طبیعی و ایران

در بین کشورهای جهان، ایران به لحاظ بروز حوادث غیر مترقبه جزو 10 کشور بلاخیز جهان است که از 40 حادثه طبیعی شناسایی شده در جهان بیش از 30 مورد آن در ایران رخ داده است. ایران در حالی 6 درصد تلفات بلایای طبیعی جهان را به خود اختصاص داده است که فقط یک درصد جمعیت جهان را دارد. در بین حوادث طبیعی، تنها در طول یک قرن گذشته بیش از یک هزار و 150 مورد زمین‌لرزه مرگبار در 75 کشور جهان رخ داده است. بیش از 80 درصد مرگ و میرهای حاصل از این رویداد طبیعی در 6 کشور جهان به وقوع پیوسته است. ایران نیز با تلفاتی بالغ بر 120 هزار نفر و خساراتی افزون بر میلیاردها ریال یکی از کشورهای به‌شمار می‌آید که آمار بالایی در بروز حوادث طبیعی به خود اختصاص داده است. بیش از چهل نوع بلایای طبیعی در سطح جهان تشخیص داده شده که هر گروه از آنها خود به چند زیر مجموعه دیگر تقسیم می‌شوند، با توجه به ارزیابی‌های به‌عمل آمده در سرزمین ایران حداقل وقوع 31 نوع بلایای طبیعی شامل: زلزله، سیل، طوفان، آلودگی آب‌وهوا و محیط زیست، تسونامی (موج‌لرزه‌ی بزرگ دریا)، آفات و بیماری‌های نباتی، نوسانات زمین، خشکسالی و روانه‌های گلی سابقه دارد. هر چند حوادث و رویدادهای متعدد طبیعی در طول

حیات بشر در جوامع مختلف منجر به بروز خسارات جانی و مالی فراوانی شده و کماکان بسته به سطح توسعه‌نیافتگی کشورها و جوامع بشری، خساراتی وارد می‌شود؛ اما جوامع پیشرفته با استفاده از فناوری توان علمی و فنی و سازماندهی اصولی توانسته‌اند به مقابله با این بلایا برخاسته و میزان خسارات ناشی از وقوع حوادث را به حداقل کاهش دهند. روند وقوع حوادث طبیعی ایران نیز همانند روند کلی جهانی است. در زیر نمونه‌ی خسارات اقتصادی، افراد تحت تأثیر حوادث، درصد افراد کشته شده به‌وسیله حوادث و پرتکرارترین حوادث در ایران از بانک اطلاعات مرکز اپیدمیولوژی بلایا (EM-DAT) که از معتبرترین مراجع در زمینه حوادث طبیعی می‌باشد، آورده شده است.

خسارات اقتصادی

Economic Damages

Disaster	Date	Cost (US\$ X 1,000)
Earthquake*	1990	8,000,000
Drought	1999	3,300,000
Flood	1992	2,969,100
Flood	1986	1,561,000
Earthquake*	1981	1,000,000
Flood	1993	1,000,000
Flood	1992	500,300
Earthquake*	2003	500,000
Flood	1991	404,000
Earthquake*	2002	300,000

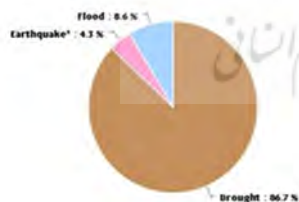
افراد تحت تاثیر

Top 10 Natural Disasters Reported

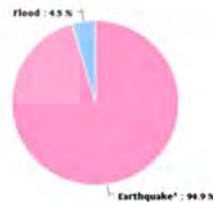
Affected People

Disaster	Date	Affected (no. of people)
Drought	1999	37,000,000
Flood	2001	1,200,200
Flood	1980	950,000
Earthquake*	1990	710,000
Flood	1993	484,728
Earthquake*	2003	267,628
Flood	2002	200,000
Earthquake*	2006	161,418
Storm	2007	160,009
Flood	1988	150,000

Percentage of reported people killed by disaster type

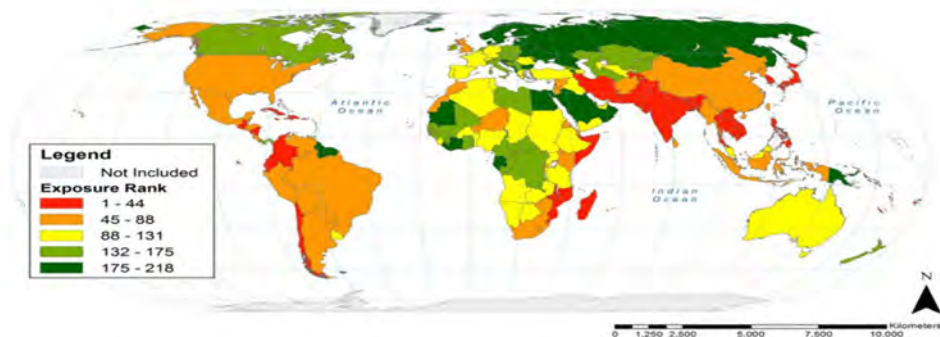

Percentage of reported people affected by disaster type

شکل زیر کشورهای جهان که در معرض انواع حوادث قرار دارند، نمایش داده شده است. همان‌طوری که نشان داده شده ایران از محدود کشورهایی که در معرض بیشترین حوادث قرار دارد.

Multi-Hazard Exposure

ایران در برابر خطر بلایای متعدد به شدت آسیب پذیر است. این کشور که در یکی از کم باران ترین مناطق جهان قرار گرفته، از خشکسالی های فراوان رنج می برد. علاوه بر این، سیل ها، آتش سوزی جنگل ها و توفان های شن و غبار، مدام به بخش های مخلف آن آسیب می زند؛ اما نگرانی اصلی ایران هم چنان خطر زلزله است. ایران به خاطر موقعیت ویژه خود در سلسله جبال آلپ - هیمالیا نیز به شدت در برابر زلزله های متعدد و عموماً شدید آسیب پذیر است. زلزله 26 دسامبر 2003 بم (با شدت 6/6 ریشتر) یکی از چند زلزله مرگباری بود که بارها شهرها و روستاهای ایران را در طول تاریخ معاصر و باستانی آن ویران کرده اند. دو زلزله با شدت 6/4 و 6/3 درجه ریشتر در ساعات 16 و 53 دقیقه و 17 و 4 دقیقه محلی روز شنبه 11 اوت 2012 استان آذربایجان شرقی را تکان داد و 300 کشته و بیش از 2600 مجروح به جا گذاشت. حدود 155 هزار نفر آسیب دیدند و از این تعداد بیش از 50 هزار نفر در چادرها اسکان داده شدند. حدود 365 روستا، از مجموع 537 روستای مناطق آسیب دیده، خسارات شدید (بین 50% و 80%) دیدند و 46 روستا به کلی نابود شدند. تنها بیمارستان شهر هریس، که در 73 کیلو متری شرق تبریز واقع شده، کاملاً ویران شد و تجهیزات آن از بین رفت (سند برنامه تقویت کاهش خطرپذیری بلایا در جمهوری اسلامی ایران، 1391: 6).

کشور ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی و وضعیت خاص زمین ساختی خود از دیرباز به طور مستمر در معرض تنش های تکتونیکی قرار داشته که نمودهای چنین شرایطی، پدیداری گسله های کاری و رخداد زمین لرزه های سترگ و پدیده های مرتبط و وابسته می باشد. از سویی دیگر، جانمایی عوارض لرزه زمین ساختی با توزیع مراکز جمعیتی در پهنه ایران، انطباق قابل ملاحظه ای را داراست که چنین واقعیتی به طور طبیعی موجب افزون شدن تلفات رویدادهای لرزه ای در کشور می گردد. در کنار این اُخت شدگی، کیفیت نه چندان مطلوب ساخت و ساز و وجود انبوه ساختمان های غیر مقاوم در برابر زلزله در شهرها و به خصوص روستاهای کشور که ضوابط خاصی در ساخت و ساز آنها به جدیت مورد توجه قرار نگرفته، باعث می شود تلفات جانی و خسارت های مالی زمین لرزه های ایران بسیار بالا باشد. تلفات و خسارت های زلزله های دهشتناک طبس، رودبار، بم و ... نمونه هایی از مصداق نکته مذکور است (کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی، 1387: 5).

طبق آمار ارائه شده توسط بانک اطلاعاتی بلایای طبیعی از سال 1950 تا 2005، 64 بلای طبیعی ناشی از سیلاب در ایران رخ داده که این وقایع بیش از 3/5 میلیون نفر را تحت تأثیر قرار داده، بیش از 7000 نفر کشته و 3700 میلیون دلار (بیش از 33000 میلیارد ریال) خسارت بر جای گذاشته است. باید توجه داشت به دلیل بهبود روش های ساخت و ساز و رعایت ضوابط و مقررات فنی، ایمنی سازه ها و تأسیسات در مقابل خطراتی چون زلزله افزایش می یابد ولی متأسفانه روند

طبیعی توسعه در کشورهایی نظیر ایران باعث تخریب محیط زیست و منابع طبیعی شده و در نتیجه خسارات سیل مرتباً افزایش می‌یابد. رشد 250 درصدی خسارات ناشی از سیل در کشور در پنج دهه گذشته مؤید این مدعاست (طرح کاهش خطرپذیری سیل، 1391: 7).

ایران در سطوح ملی و محلی به توانایی مؤثر و از نظر بین‌المللی شناخته شده در زمینه آمادگی و پاسخ به بلایای طبیعی دست یافته است؛ اما پیشگیری از بلایا و کاهش خطر، حوزه‌هایی هستند که به تلاش‌های گسترده طولانی‌مدت‌تر و هم‌چنین برنامه‌ریزی از سوی بخش‌ها و دست‌اندرکاران متعدد در بخش‌های توسعه مانند برنامه‌ریزی شهری و بهداشت و آموزش نیاز دارند. در عین حال، ضابطه‌ها و مفاهیم جامع کاهش خطر - که شامل ابعاد اجتماعی و جنبه‌های فیزیکی پیشگیری از بلایا نیز می‌شود - را نیز می‌توان بیشتر بهبود بخشید. ایران تجربه و توانایی قابل توجهی در زمینه امداد و پاسخ به وضعیت‌های اضطراری و هم‌چنین در چند حوزه فنی مدیریت خطرپذیری بلایا، مانند نقشه‌برداری از مناطق در معرض خطر، مهندسی زلزله و برنامه‌ریزی بازسازی دارد. ایران از نظر آمادگی در برابر بلایا و پاسخ به آن‌ها از ترتیبات نهادی و مؤسسات فنی نیرومندی برای مدیریت بلایا در سطح ملی برخوردار است.

برنامه پنجم توسعه ملی جمهوری اسلامی ایران (2011-2015) به مسئله مدیریت و کاهش خطرپذیری بلایا در چند زمینه، از جمله افزایش و اصلاح پاسخ و آمادگی در برابر بلایا، بهتر کردن ضابطه‌ها و مقررات ساختمان‌سازی و تدابیر پیشگیری از زلزله، بهبود ایمنی در مناطق مسکونی روستایی و در اقدام اساسی دیگری، اختصاص 2% بودجه ملی سالانه به مدیریت و کاهش خطرپذیری بلایا، رسیدگی و توجه کرده است (سند برنامه تقویت کاهش خطرپذیری در ایران، 1391: 6).

ساختار مدیریت بحران در ایران و ضرورت تحول در 5 دهه گذشته

نظری به تاریخ ایران نشان می‌دهد که این سرزمین همواره در معرض انواع حوادث طبیعی بوده است. اولین زلزله ثبت شده در تاریخ معاصر ایران مربوط به شهر راور در استان کرمان است که در سال 1290 به وقوع پیوست و جان 70 نفر از اهالی را گرفت. 1302 زلزله در استان کرمان و سیرجان، سیل در استان گیلان و مازندران در سال 1303 را می‌توان از حوادث اولیه این سرزمین نام برد. سیر تحول سیستم مدیریت بحران نشان می‌دهد که تلاش برای تأمین ایمنی و استقرار سیستم مدیریت بحران در کشور از دغدغه‌های همیشگی بوده است و دستگاه قانون‌گذاری بارها در این حوزه به وضع قانون پرداخته است. در زیر به سیر تحولات قانون‌گذاری در حوزه ایمنی و مدیریت بحران در کشور می‌پردازیم که خود نشان‌دهنده تحولات و نحوه شکل‌گیری سیستم‌های مربوطه در کشور می‌باشد. این سیر قانونی در دو برهه زمانی قبل و بعد از انقلاب اسلامی قابل بررسی و تحلیل است (عبدالهی، 1391: 4).

در قبل از انقلاب اولین قانون در این زمینه، قانون راجع به تشکیل سازمان دفاع غیر نظامی کشور مصوب 1337/9/18 می‌باشد که مبتنی بر سیستم سازمانی متمرکز در مدیریت بحران به تصویب رسید. سازمان مذکور به‌منظور حفظ جان و مال افراد کشور از تعرضات هوایی و حوادث طبیعی و سوانح غیر مترقبه و تقلیل اثرات آن و هم‌چنین تقویت روحی و ایجاد علائق و همکاری متقابل بین افراد در مواقع غیر عادی و اضطراری تأسیس گردید که در هر محل تحت نظر مستقیم استاندار و یا فرماندار انجام وظیفه نماید. ضمناً مقرر شد مقررات و آیین‌نامه‌های اجرایی و سازمانی مربوط، توسط دولت تهیه و به تصویب کمیسیون مجلسین برسد. در سال 1345، قانون اجازه قبول عضویت سازمان دفاع غیر نظامی ایران در سازمان بین‌المللی دفاع غیر نظامی جهانی به تصویب رسید. با تصویب قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیر نظامی کشور مصوب 1351/2/26، سازمان با کلیه دارایی، بودجه و کارکنان به نخست‌وزیری وابسته و سرپرست آن

سمت معاون نخست‌وزیر را یافت. در مقایسه قانون مصوب سال 1351 نسبت به قانون مصوب سال 1337 موارد زیر قابل توجه است:

دوره	تاریخ	اقدام انجام شده
قبل از پیروزی انقلاب اسلامی	1337/9/18	تشکیل سازمان دفاع غیر نظامی کشور
	سال 1345	قانون اجازه قبول عضویت سازمان دفاع غیر نظامی ایران در سازمان بین‌المللی دفاع غیر نظامی جهانی
	1351/2/26	تصویب قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیر نظامی کشور
	1352	آیین‌نامه ایمنی انبارهای کالا
	1356	تصویب «قانون اصلاح مواد (2) و (4) قانون سازمان دفاع غیر نظامی کشور
بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	1357	شکل‌گیری بخش امداد در جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران
	1359/4/4	«لایحه قانونی راجع به ادغام سازمان‌های آمادگی ملی و بسیج غیر نظامی و دفاع غیر نظامی در سازمان بسیج ملی»
	1359/4/19	لایحه قانونی تشکیل سازمان بسیج ملی
	1361/6/15	تصویب اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و پیش‌بینی وظایف مرتبط با مدیریت بحران در آن
	1369	تشکیل ستاد حوادث غیر مترقبه در استانداری‌ها
	1370/5/9	«کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی»
	1359	تشکیل ستاد حوادث غیر مترقبه کشور
	1378	قانون برنامه سوم توسعه کشور ماده (181)
	1379	شکل‌گیری سازمان امداد و نجات در جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران
	82/1/17	«طرح جامع امداد نجات کشور»
	1383	قانون برنامه چهارم توسعه کشور مواد 28، 30، 31، 34، 69، 85، 121 و 135
	1387	قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور
	1388	تصویب آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور

سازمان مدیریت بحران کشور: ساختار و چارچوب قانونی

قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور مشتمل بر پانزده ماده و ده تبصره که در جلسه مورخ سی و یکم اردیبهشت ماه یک‌هزار و سیصد و هشتاد و هفت کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی طبق اصل هشتاد و پنجم (85) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب گردیده و مجلس با اجرای آزمایشی آن به مدت پنج‌سال در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ بیست و پنجم دی ماه یک‌هزار و سیصد و هشتاد و شش موافقت و در تاریخ 1387/3/20 به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

هدف از تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور مطابق ماده 6 قانون تشکیل آن ایجاد مدیریت یکپارچه در امر سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، ایجاد هماهنگی و انسجام در زمینه‌های اجرایی و پژوهشی، اطلاع‌رسانی متمرکز و نظارت بر مراحل مختلف مدیریت بحران و ساماندهی و بازسازی مناطق آسیب‌دیده و استفاده از همه امکانات و لوازم مورد نیاز وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و عمومی، بآن‌کجا و بیمه‌های دولتی، نیروهای نظامی و انتظامی، مؤسسات عمومی غیر دولتی، شوراهای اسلامی، شهرداری‌ها، تشکلهای مردمی، مؤسساتی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام است، دستگاه‌های تحت امر مقام معظم رهبری و نیروهای مسلح در صورت تفویض اختیار معظم‌له، جهت بهره‌مندی بهینه از توانمندی‌های ملی منطقه‌ای و محلی در مواجهه با حوادث طبیعی و سوانح پیش‌بینی نشده می‌باشد. به‌لحاظ

روز بین‌المللی کاهش اثرات بلایای طبیعی

از جمله مصوبات مجمع عمومی سازمان ملل در سال 1989 میلادی نام‌گذاری دومین چهارشنبه ماه اکتبر هر سال (از سال 1990 تا 1999 میلادی) به‌عنوان روز بین‌المللی کاهش بلایای طبیعی بود. با پایان یافتن آن دهه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در مورخ 21 دسامبر 2009 تصمیم گرفت 13 اکتبر هر سال را به‌عنوان روز بین‌المللی کاهش بلایای طبیعی نامگذاری شود.

از اقدامات مهم ایران در ارتباط با این دهه می‌توان به تشکیل کمیته‌های ده‌گانه تخصصی کاهش اثرات اشاره نمود که این امر را می‌توان اولین نشانه‌های ظهور کار گروهی در مدیریت بحران دانست؛ که در آن نگاه بخشی به نگاه چندبخشی تغییر یافت. این موضوع مبنای تشکیل قوانین آتی در مدیریت بحران کشور از جمله طرح جامع امداد و نجات کشور که منجر به تشکیل ستاد حوادث و سوانح غیر مترقبه در وزارت کشور و متعاقب آن قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور گردید که در حال حاضر مبنای مدیریت بحران در کشور است. هم‌چنین به فاصله چند سال، جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به حادثه‌خیز بودن کشور از سال 1374 روز 20 مهر به‌عنوان روز ملی کاهش بلایای طبیعی و هفته‌ای که در برگیرنده این روز است، هفته کاهش بلایای طبیعی نامگذاری شد و در تقویم رسمی کشور گنجانده شده است.

سیستم سازمان ملل متحد و پاسخ انسان‌دوستانه به بلایای طبیعی و وضعیت‌های اضطراری

جهت اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های جهانی در عرصه پیشگیری و مدیریت بحران در شرح وظایف اکثر سازمان‌های بین‌المللی در درون خانواده سازمان ملل شرح وظایفی دیده شده است (شکل 3)؛ اما 3 آژانس به‌صورت تخصصی بر روی این موضوع کار می‌کنند که استراتژی بین‌المللی سازمان ملل برای کاهش حوادث (UNISDR) به موضوع قبل از حوادث، آژانس هماهنگی امور انسان‌دوستانه سازمان ملل (UNOCHA) برای هماهنگ نمودن اقدامات امدادی انسان‌دوستانه در شرایط اضطراری و اطمینان از برقراری سازوکارهای مناسب و برنامه عمران ملل متحد (UNDP) برای زمان پس از وقوع حوادث و مسایل توسعه‌ای (قلی‌پور، 1390: 5).

شکل 3- آژانس‌های سازمان ملل دخیل در موضوع حوادث و بلایای طبیعی

Sours, www.UNISDR

قطعه نامه 46/182 سال 1991 مجمع عمومی سازمان ملل متحد در عرف فعالیت های انسان دوستانه به عنوان سند مادر تلقی می گردد؛ زیرا بر اصول دیرپای حقوق بین المللی انسان دوستانه (IHL) تأکید مجدد به عمل می آورد (willis, 14: 2012). سازمان ملل متحد نقش مرکزی و ویژه ای برای رهبری و هماهنگی کوشش های جامعه بین المللی برای حمایت از مردم آسیب دیده دارد. سازمان ملل متحد همواره از کشورهای کمک کننده به آسیب دیدگان از بلایای طبیعی و بحران های انسانی می خواهد که ارائه کمک های انسان دوستانه خود را بهانه ای برای کاهش کمک های توسعه ای خود به این جوامع قرار ندهند (رامشت، 1381: 28).

UNDP و همکاری در زمینه مدیریت بلایای طبیعی در ایران

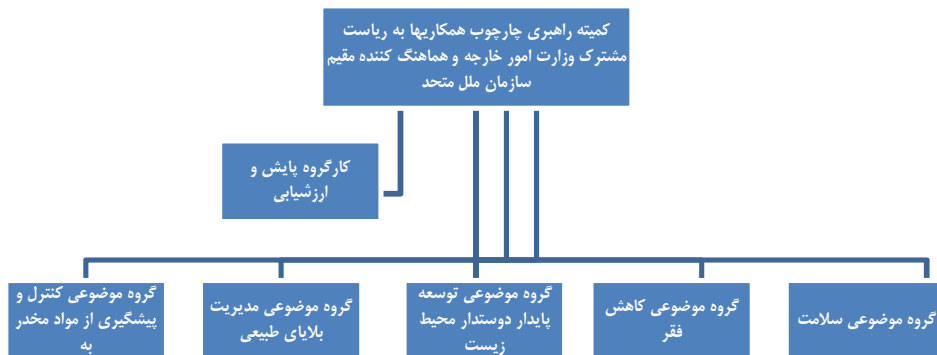
همکاری ثمربخشی بین ایران و UNDP در زمینه مدیریت بلایا پس از زلزله 1990 منجیل در امر نقشه کشی از مناطق در معرض خطر زلزله به وجود آمد. این همکاری طی سال ها به تدریج از طریق اجرای چند برنامه برای تقویت ظرفیت های ملی در زمینه آمادگی و کاهش ریسک بلایا گسترش یافته است. طرح جامع ملی مدیریت بلایا با حمایت برنامه توسعه ملل متحد تدوین و در آوریل 2003 به تصویب کابینه رسید. این طرح که چارچوبی برای مدیریت وضعیت های اضطراری در سطوح ملی، استانی و محلی در جریان مراحل آمادگی، کاهش و بازیافت ارائه داد بعدها جای خود را به برنامه جدید مدیریت بلایا بر مبنای قانون مدیریت ریسک بلایای سال 2007 داد. برنامه عمران ملل متحد از تلاش ها برای احیاء شهرهای بهم، زرد و لرستان پس از زلزله نیز به شدت حمایت کرد.

با شناسایی وضعیت ایران از نظر بالا بودن احتمال خطر وقوع بلایا و تجدید تعهد دولت ایران و سازمان ملل برای کاهش خطرهای بلایای آینده پس از زلزله بهم، چارچوب یاری عمران ملل متحد ایران 2005-2009 (UNDAF) مدیریت خطرپذیری بلایا را به عنوان یک حوزه برنامه ریزی اصلی در اولویت قرار داد. متعاقباً، به پیروی از هدف های مشترک CPAP، برنامه عمران ملل متحد در ایران و دولت ایران یک برنامه مشترک ملی پنج ساله مدیریت خطرپذیری بلایا (2010-2005) که تا پایان 2011 تمدید شد) تدوین کردند (سند برنامه تقویت کاهش خطرپذیری بلایا در جمهوری اسلامی ایران، 1391: 5).

برنامه عمران ملل متحد و مبنای کلیه برنامه های همکاری سازمان ملل در جمهوری اسلامی ایران، اصل مالکیت ملی آن برنامه هاست و بر این اساس، دولت ایران شریک اصلی گروه کشوری سازمان ملل است. طبق توافق بین گروه کشوری سازمان ملل و شرکای دولتی، دیگر شرکای کاری از قبیل سازمان های جامعه مدنی و بخش خصوصی نیز می توانند در اجرای برنامه ها همکاری نمایند. چارچوب اصول همکاری بین دولت و گروه کشوری سازمان ملل عبارتند از: مالکیت کشوری برنامه ها، رویکردهای حساس به فرهنگ و استفاده از اطلاعات و داده های رسمی به عنوان مرجع و مبنای کار.

پنج اولویت زیر توسط دولت جمهوری اسلامی ایران برای همکاری سازمان ملل متحد در بازه زمانی 2012-2016 تعیین شده اند:

1. کاهش فقر
2. بهداشت
3. مدیریت پایدار محیط زیست
4. مدیریت و کاهش خطرات بلایا
5. پیشگیری و کنترل مصرف مواد مخدر

اولویت چهارم چارچوب همکاریها: مدیریت بلایای طبیعی

اولویتها و اهداف ملی توسعه

1. نقش و مسئولیت‌های جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران در آماده‌سازی و واکنش در برابر بلایا؛
2. قوانین و استانداردهای ساخت‌وساز و اقدامات پیشگیری از زلزله؛
3. ایمنی در اسکان‌های روستایی؛
4. تخصیص 2% از بودجه ملی سالانه به مدیریت و کاهش خطرات بلایا.

نتایج مدنظر مدیریت بلایای طبیعی در ایران

1. لحاظ کردن مدیریت بلایای طبیعی و استانداردها و مفاهیم مدیریت در برنامه‌ها و سیاست‌های ملی توسعه و تقویت؛ ظرفیت‌های نهادی، عملیاتی و هماهنگی برای مدیریت بلایای طبیعی و واکنش کارآمد؛
2. ارتقا ظرفیت‌های محلی و ملی به‌منظور تضمین پیش‌منظم و هشدار زودهنگام و چندمنظوره بلایای طبیعی؛
3. برخورداری تمام جوامع به‌ویژه آنهایی که در معرض بیشترین خطر هستند از توانایی ارتقا یافته برای پیشگیری، آماده‌سازی، واکنش و بازپروری در مقابل بلایا (سند راهبردی UNDAF، 2012: 8).

UNISDR و همکاری در زمینه مدیریت بلایای طبیعی در ایران

UNISDR (دبیرخانه راهبردی کاهش بلای طبیعی) در راستای کاهش خطرپذیری بلایای طبیعی فعالیت می‌نماید و در این زمینه به‌عنوان نقطه تماس سازمان ملل متحد محسوب می‌گردد و به‌دنبال اطمینان از سودمندی فعالیت‌ها در بخش‌های مختلف مرتبط با حوزه مدیریت بحران و کاهش اثرات بلایای طبیعی است. پس از تلاش‌های متعدد کارگروه تأسیس مرکز آسیایی کاهش خطرپذیری لرزه‌ای، اسنادی مانند طرح مرکز، معرفی‌نامه و یادداشت تفاهم تهیه و سرانجام در تاریخ 20 اردیبهشت ماه 1386، آقای سالوانو بریسنو، مدیر دبیرخانه ISDR از ایران بازدید و یادداشت تفاهم تأسیس مرکز را با آقای مهدی هاشمی، معاون وزیر کشور ایران امضاء کرد. دفتر ISDR در تهران و مسئولین ایرانی در نتیجه مذاکرات انجام شده از زمان راه‌اندازی مرکز، به‌دنبال ایجاد مشارکتی چندجانبه بین مرکز آسیایی، اکو و سایر شرکا هستند. در تاریخ 20 اردیبهشت ماه 1386 یادداشت تفاهمی با دبیرخانه اکو به‌منظور همکاری در زمینه کاهش خطرپذیری بلایا توسط آقای بریسنو، مدیر ISDR و آقای خورشید انور، دبیرکل اکو امضا شد. هدف اصلی این یادداشت تفاهم ارتقای کاهش خطرپذیری بلایا در منطقه اکو بود. در حال حاضر دفتر ISDR در تهران و دبیرخانه اکو در حال توسعه مشارکت برای همکاری در زمینه کاهش خطرپذیری بلایا در منطقه اکو هستند. در بین اقدامات انجام شده، بسیج

جهانی در مورد بیمارستان‌های ایمن در منطقه اکو در تاریخ 29 فوریه 2008 راه‌اندازی شد و کارگاه مشترک ISDR و اکو در خصوص گزارش جهانی ارزیابی خطرپذیری بلایا در تاریخ 1-2 ژوئیه 2008 در تهران برگزار گردید. حمایت از دولت ایران برای ارتقای کاهش خطرپذیری بلایا از جمله راه‌های حمایت از مجمع ملی کاهش خطرپذیری بلایا در ایران است.

مهم‌ترین اقدام جامعه بین‌الملل پس از سال 2000 را ارائه دو راهبرد بین‌المللی یعنی چارچوب کاری هیوگو (HFA) و چارچوب سندی برای کاهش ریسک حوادث (SFDRR) دانست. دولت جمهوری اسلامی ایران در دو دهه گذشته گام‌هایی برای اصلاح و ارتقای ظرفیت مدیریت ملی بلایای خود برداشته است. این امر منجر به ایجاد توانایی‌های بسیار در زمینه آمادگی در برابر بلایا و پاسخ اضطراری در سطوح ملی و محلی شده است. دولت ایران هم‌چنین یکی از نخستین کشورهایی بود که یک دبیرخانه اجرایی به‌منظور پیگیری اجرای چارچوب هیوگو برای اقدام (HFA) در سطح ملی کرد. یکی از دستاوردهای اصلی ناشی از اجرای HFA، وضع قانونی برای تشکیل سازمان ملی مدیریت بحران در مه 2007 بوده است. این سازمان با حمایت نهادهای فنی و عملیاتی وابسته خود اکنون با یک خط بودجه اختصاص یافته به مدیریت و کاهش خطرپذیری بلایا مشغول فعالیت است.

UNOCH و همکاری در زمینه مدیریت بلایای طبیعی در ایران

UNOCH برنامه کمک‌های انسان دوستانه سازمان ملل متحد در واقع یکی از مهم‌ترین ابزارهای سازمان ملل متحد برای هماهنگی کمک‌های انسان‌دوستانه «کمیته دائمی بین‌آژانسی» می‌باشد که تحت ریاست «هماهنگ کننده امداد اضطراری» اداره می‌شود. این کمیته در سال 1992 و برای توسعه سیاست‌گذاری‌ها و هماهنگ نمودن اقدامات پاسخ اضطراری و انسان دوستانه و پرکردن شکاف‌های موجود در عملیات کمک‌رسانی تشکیل شده است. این کمیته دارای 17 عضو، هشت عضو از آژانس‌ها و برنامه‌های سازمان ملل و هشت عضو از سازمان‌های غیر دولتی بین‌المللی به‌همراه بانک جهانی می‌باشد. کمیته دائمی بین‌آژانسی دارای یک گروه کاری متشکل از مدیران برنامه‌های اضطراری آژانس‌های عضو می‌باشد و دفتر ملل متحد برای هماهنگی امور انسان‌دوستانه «اوپا» نقش دبیرخانه آن را اجرا می‌نماید. این کمیته توسط هماهنگ کننده اضطراری که معاونت دبیرکل سازمان ملل متحد را نیز به‌عهده دارد، اداره و هماهنگ می‌شود (دفتر اوپا در تهران، 1388: 4).

همگام با این سازوکار بین‌المللی، سازوکار مهم دیگری که هماهنگی عملیات انسان دوستانه در سطح ملی را تضمین می‌نماید انتصاب یک «هماهنگ کننده انسان‌دوستانه» برای کشور آسیب دیده از طرف دبیرکل سازمان ملل متحد می‌باشد. این هماهنگ کننده در حقیقت مجری سیاست‌ها و اقدامات حمایتی کمیته دائمی بین‌آژانسی در کشورهای آسیب دیده می‌باشد. در غیاب چنین هماهنگ کننده‌ای «نماینده مقیم سازمان ملل متحد» در هر کشوری وظیفه وی را به‌عهده دارد. در عین حال یکی از وظایف اصلی هماهنگ کننده حمایت از اقدامات دولت‌ها برای پاسخ اضطراری، احیا و بازسازی می‌باشد.

از جمله راهبردها و برنامه‌های جهانی در زمینه ایجاد و تقویت اسناد حقوقی پیرامون کاهش ریسک حوادث طبیعی که توسط مجامع بین‌المللی به اجرا گذاشته می‌شوند، تدوین کنوانسیون‌ها، صدور بیانیه‌ها و اعلامیه‌ها، صدور قطعنامه‌ها، پروتکل‌ها، چارچوب کاری برگزاری کنفرانس‌ها، برگزاری اجلاس‌های مرتبط با بلایای طبیعی، تهیه دستور کار و پیش‌نویس‌های مرتبط است که در زیر برخی از آن‌ها را که در موضوع مدیریت حوادث طبیعی اهمیت دارند آورده شده است (دفتر اوپا در تهران، 1388: 7).

سازمان منطقه‌ای اکو و همکاری‌های جمهوری اسلامی ایران در زمینه مدیریت بحران و بلایای طبیعی در سالیان اخیر برخی از سازمان‌های منطقه‌ای بحث حوادث را به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین موضوعات خود قرار داده‌اند که مهم‌ترین این سازمان‌ها که ایران نیز شامل برنامه‌های آن‌ها می‌شود، سازمان همکاری‌های اقتصادی (اکو) می‌باشد. سازمان همکاری اقتصادی (اکو) در ابتدا با مشارکت سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان بر اساس معاهده از میر و با هدف اعتلای سطح زندگی اقتصادی مردم منطقه در 1984 تأسیس گردید. کشورهای افغانستان، تاجیکستان، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان، قرقیزستان در 1992 به این سازمان ملحق شدند. از جمله اهداف دیگر سازمان گسترش تجارت درون منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و همچنین تلاش در جهت ادغام تجارت کشورهای منطقه با تجارت جهانی است. اولین جرعه همکاری کشورهای عضو اکو در ارتباط با حوادث، به برگزاری اولین اجلاس وزرای کشورهای عضو اکو در سال 2005 کارگاه آموزشی در کشور ترکیه آغاز گردید. در سال 2008 میلادی ایران میزبان سومین دوره این فعالیت‌ها بود که به ابتکار ایران و به‌صورت کنفرانس بین‌المللی برگزار شد که پس از آن هر ساله به میزبانی یکی از کشورهای عضو برگزار می‌شود.

همکاری‌های چندجانبه و دوجانبه جمهوری اسلامی ایران با کشورها در زمینه

مدیریت بلایای طبیعی

همکاری‌های ایران تنها منوط به همکاری با سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی نمی‌گردد؛ بلکه در راستای تحقق اهداف مورد نظر در زمینه تقویت تبادل اطلاعات و تعاملات در سال‌های گذشته موافقت‌نامه، یادداشت تفاهم‌های همکاری با برخی از کشورها به‌صورت مستقیم یا در قالب کمیسیون‌های مشترک اقتصادی امضا شده است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره داشت.

- 1- یادداشت تفاهم همکاری با بلاروس؛
- 2- جمهوری آذربایجان؛
- 3- موافقت‌نامه با کشور روسیه؛
- 4- موافقت‌نامه کشورهای حاشیه دریای خزر؛

همچنین در قالب کمیسیون‌های مشترک اقتصادی بندهایی در زمینه همکاری در خصوص بلایای طبیعی وجود دارد که از آن جمله موارد ذیل اذعان نمود.

- کمیسیون‌های مشترک با ارمنستان
- آفریقای جنوبی

نتیجه‌گیری

با توجه به این‌که تناوب و شدت وقوع حوادث طبیعی در دو دهه گذشته، روندی افزایشی داشته است علاوه بر این افزایش پدیده تغییرات آب‌وهوایی، موجب بروز و افزایش وقایع و بحران‌های بلایای طبیعی در اقصی نقاط دنیا از جمله در کشورمان شده است و پیامدهای منفی و فجایع انسانی؛ اقتصادی، اجتماعی و ... جبران‌ناپذیری را به‌دنبال دارد. لذا این ضرورت همکاری بین‌المللی را در زمینه دانش و تجارب عملی ناشی از مدیریت بحران و بلایای طبیعی را اجتناب‌ناپذیر نموده است. در نتیجه آن‌چه در پیش‌روی مدیریت بحران جمهوری اسلامی ایران است، تطبیق فعالیت‌ها و تنظیم و تقویت مقررات ملی با نورم‌ها و استانداردهای بین‌المللی به‌منظور جلوگیری و یا به حداقل رساندن آسیب‌های زیست محیطی از طریق الحاق به پروتکل‌ها، متعهد شدن به اسناد حقوقی بین‌المللی در زمینه مدیریت بلایای طبیعی و زیست

محیطی، افزایش تعاملات دو یا چندجانبه به‌ویژه توسعه و تبادل اطلاعات با آژانس‌های سازمان ملل متحد در راستای کاهش مخاطرات و بلایای طبیعی است. نتایج اسناد همکاری بین‌المللی مانند سند هیوگو و یوکوهاما نیز نشانگر موفقیت همکاری‌های بین‌المللی در کاستن آلام بشری ناشی از وقوع حواث طبیعی است که تبعیت ایران از این برنامه‌ها نیز آثار مثبتی داشته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

الف) فارسی

1. برنامه کاری هیوگو 2015-2005 (1388)، برگشت‌پذیری جوامع و ملت‌ها در برابر حوادث، مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی.
2. پژوهشکده سوانح طبیعی (1394)، گزارش چارچوب سندی برای کاهش ریسک حوادث، تهران.
3. پورحیدری، غلامرضا؛ ولدبیگی، برهان‌الدین (1391)، درسنامه جامع مدیریت بحران، انتشارات آرویج ایرانیان، تهران.
4. جمعی از نویسندگان (1386)، مدیریت بحران 1، انتشارات معاونت آموزش ناجا، تهران.
5. جمعی از نویسندگان (1387)، رسانه و مدیریت بحران، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
6. جهانگیری، کتابون (1388)، اصول و مبانی مدیریت بحران، مؤسسه علمی و کاربردی هلال ایران، تهران.
7. حسینی، مازیار و همکاران (1387)، مدیریت بحران، مؤسسه نشر شهر، تهران.
8. دانشکده بارزگانی هاروارد (1388)، مترجمان سید مهدی الوانی؛ علی جمالی؛ عباس ابراهیمی، مؤسسه و تحقیقات و آموزش مدیریت وزارت نیرو، تهران.
9. رامشت، محمد حسن (1381)، منشور بشردوستانه و حداقل استانداردها در مقابله با بلایا، مؤسسه علمی و کاربردی هلال ایران، تهران.
10. سیستم سازمان ملل متحد و پاسخ انسان‌دوستانه به بلایای طبیعی و وضعیت‌های اضطراری، متن گزارش (1388)، دفتر اوچا، تهران.
11. شرکت مهندسی مشاور سبز آب اروند (1385)، مقدمه‌ای بر مدیریت و طراحی اتاق بحران، انتشارات نقش‌گستران بهار، تهران؛ چاپ دوم.
12. عبدالمی، مجید (1390)، تحولات ساختاری و قانونی تشکیلات مدیریت بحران در ایران، نشریه تخصصی پیام ایمنی.
13. قلی‌پور، آرزو (1391)، نقش تعاملات بین‌المللی در کاهش خطرپذیری حوادث، دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت بحران، تهران.
14. کاظمی، علی‌اصغر (1366)، مدیریت بحران بین‌المللی، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
15. کمیته ملی حقوق بشردوستانه (1381)، آشنایی با حقوق بشردوستانه بین‌المللی، جمعیت هلال احمر، تهران.

ب) لاتین

- 1- Venturini, Gabriella, International Disaster Response Law in Relation to Other Branches of International Law.

- 2- Harper, Erica (2009), **International Law and Standards Applicable in Natural Disaster Situation**, International Development Law Orga Natural Disaster,
- 3- <http://www.unisdr.org> 14 December 2014
- 4- Levitt, Alan (1997), **Disaster planning and recovery**, wiley.
- 5- NATHAN WILLIS (2012), **National Sovereignty and State Negligence: An International Law analysis of the denial of emergency relief**, Law School, University of Tasmania.
- 6- **UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction** (2009).

پروفیسر شہناز گل خان
پرنسپل جامعہ اسلامیہ اسلامیہ